

# EESTI KIRJANDUS EI OLE AINULT EESTLASTE ASI

**Cornelius Hasselblatt. Geschichte der estnischen Literatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2006. 869 lk.**

Juba mõnda aega on meie raamatupoodides müügil uus „Eesti kirjanduse ajalugu. Algsaegadest kuni tänapäevani”, mida on senini tähele pannud vaid vähesed. Põhjusi, miks see nii on, võib olla mitu: esiteks on see kirjanduslugu saksakeelne ja teiseks on teose hind üsna soolane (90 eurot ~ 1430 Eesti krooni). Ajal, mil saksa keele populaarsus näitab nii Eestis kui ka mujal maailmas langustrendi ja isegi paljud erialateadlased ei ole (enam) võimelised saksakeelset kirjandust lugema, tekib küsimus, kas vastilmunud monograafia keelevalik on ikka õigustatud.

Kuigi põhjust muretsemiseks on, tegi kirjandusloo autor Cornelius Hasselblatt keele valikul minu meelest siiski ainuõige otsuse. Nimelt on täide läinud tema soov kirjutada hästi loetav uurimus (lk VII): tekst on suurepärase, sisaldab rohkesti piltlikke väljendeid, kõnekäande, vanasõnu, anekdoote jms, mis oleks arvatavasti teisiti olnud, kui ta oleks kirjutanud võõras keeles.

Vähetähtis ei ole ka tõsiasi, et saksa keelsena kujutab see uurimus ühe väga pika ja auväärse traditsiooni, saksa- või üldisemalt võõrkeelse eesti kirjandushistoriograafia senist tippsaavutust. Enne kui Dietrich Heinrich Jürgenson oma uurimusega „Kurze Geschichte der ehstnischen Literatur” („Lühike eesti kirjanduse ajalugu”) Õpetatud Eesti Seltsi toimetistes 1843. ja 1844. aastal<sup>1</sup> eesti kirjanduse akadee-

milise ajalookirjutuse rajas, eksisteeris juba terve hulk saksakeelseid tekste, milles üritati eesti kirjandust süstematiseerida ja kirjeldada. Kümmeaastat pärast Jürgensoni uurimust ilmus August Ahlqvisti „Viron nykyisemmästä kirjallisuudesta” („Eesti uue-  
mast kirjandusest” 1855–1856), mis kujunes järgmiseks oluliseks verstapostiks meie kirjandushistoriograafias. Alles Juhan Kunderi ülevaade, millest koostaja varase surma tõttu jõudis ilmuda vaid esimene osa „Eesti kirjandus koolile ja kodule. Esimene raamat” (1890), algatas eestikeelsete eesti kirjanduslugude traditsiooni, mis veel enne sajandivahetust sai väärikat lisa Karl August Hermann ja Tõnu Sanderi käsitluste näol. Kuigi XX sajandil on kaalukama panuse meie kirjanduse mõtestamisse andnud eestikeelsed autorid (Mihkel Kampmaa, Gustav Suits, Keele ja Kirjanduse Instituudi suure kirjandusloo koostajad, 2001. aastal ilmunud nn Tartu kirjandusloo tegijad jpt), tõendavad mitmete välismaiste kirjandusuurijate (nt Pekka Lilja, Juhan Salokandle, E. Howard Harrise, Friedrich Scholzi jmt) tööd, et eesti kirjandus ei ole ainult eestlaste asi.

Cornelius Hasselblatti uue sajandi hakul ilmunud kirjanduslugu esitab eesti kirjanduse ajaloo kirjutajatele tõsise väljakutse. Kui Jürgensoni on nimetatud meie kirjandusloo „vundamendirajajaks” (Toomas Liiv), siis võiks hilisemate uurijate eesti- või võõrkeelseid historiograafiaid vaadelda kui talade püstitamist või kambrite ehitamist ja Hasselblatti tööd kui senise eesti kirjandusloo (vahe)lage. Kasutan siin sulge sellepärast, et sakslastele jääb kõnesolev teos kindlasti pikkadeks aastateks orientiiri pakkuvaks tipuks, eesti lugejatele avanevad siit aga mitmed uued toetuspinnad ja põnevad vaatenurgad.

<sup>1</sup> Selle kohta vt T. Liiv, Eesti kirjanduslugudest XIX sajandil. – Looming 2003, nr 9, lk 1350–1360; R. Neithal, Eesti kirjandusloo lätetel. – Keel ja Kirjandus 2004, nr 9, lk 670–680.

## Ühe mehe kirjanduslugu

Põhjusi, miks Hasselblatti kirjanduslugu ei ava meie kirjanduse ajalookirjutuses siiski täiesti uut lehekülge, on mitu. Kõigepealt on tegu ühe mehe tööga, mis paratamatult ei suuda olla kõikehõlmav ja kõigea kursis ega käsitleda kõiki teemasid süvitsi. Nii tõdeb autor isegi, et raske südamega tuli tal loobuda laste- ja noortekirjanduse käsitlemisest, kuna selles vallas puuduvat veel meetoodiliselt põhjendatud alusuuringud (lk 7). Samuti ei mahtunud tema uurimusse aimetekstid (vagatsevatest pamflettidest sõnaraamatuteni) ja tõlked teistest keeltest, mis on eesti kirjanduse arengut läbi aegade väga palju mõjutanud. Hasselblatt peab otstarbekamaks neid tekstiliike käsitleda uurimuses „Lugemise ajalugu Eestis”, mis ongi tema järgmine suurem töö (lk 3). Justkui kriitikat ennetades lisab ta, et käsitlemata jäävad ka filmistsenaariumid ja dramaturgilised tekstid, fantaasiakirjandus selle paljudes erivormides, kriminaalkirjandus ja teised meelelahutuskirjanduse alaharud. Tõdegem, et see loetelu kujutab endast peaaegu kirjandusajaloo maksimumprogrammi, mida ei ole veel olemas isegi suurtel rahvastel.

Hasselblatti kirjandusloo puhul tuleb mängu veel üks aspekt. Teose ilmunisjärgsetes intervjuudes rõhutas autor, et tajub teatud mahajäämust lugemuse osas, sest ta hakkas eesti kirjandust lugema tunduvalt hiljem kui tavaline eestlane, alles 23-aastaselt. Ka ei olnud ta Kalev Keskküla provotseerivast küsimusest (vt Eesti Ekspress 14. XII 2006) segadusse sattununa päris kindel, kas suutis väljastpoolt tulnud inimesena ikka lõpuni mõista nõukogudeaegset eufemismide süsteemi. Julgen öelda, et tema mahajäämust lugemuse osas ma peaaegu ei märganud,<sup>2</sup> mis

puudutab aga nõukogudeaegset diskursust, siis seda tunneb ta minu meelest väga hästi ja esitab tasakaalustatult. Tema käsitluses puudub sinisilmsus ja mustvalge mõtlemine.

Pigem tuleks Hasselblatti suurt lugemust ja eruditsiooni esile tõsta: väljastpoolt tulijana märkab ja rõhutab ta nähtusi, mis paljudele „sees” olijatele ei ole sellisel kujul teadvustunud või mida lihtsalt ei teata. Kõnesolevas uurimuses on senisest rohkem tähtsustatud või ümber hinnatud mitmeid eesti kirjanduse ja kultuuri mõjureid. Näiteks on rõhutatud Peterburi rajamise tähtsust XVIII sajandi alguses: linnast sai peagi eesti haritlaste vaimne tõmbekeskus (lk 16). Kahtluse alla on seatud reformatsiooni suur mõju meie kultuurielule (lk 105). Mõnevõrra on korrigeeritud kirjandussiseseid arengutendentse, nt on rõhutatud esimese eestikeelse ajalehe, Peter Ernst Wilde „Lühhiike õppetud mis sees monned head rohud...” (1766–1767) sünnilugu (lk 159 jj), on relativeeritud Noor-Eesti mõju hilisemale kirjandusele (lk 351 jj) jne. Silma torkavad ka mõned uued ja intrigeerivad tekstiinterpretatsioonid (nt Aadu Hindi „Tuuline rand”, lk 554), paralleelid eesti ja välisautorite loomingu vahel (nt Evald Tammlaan – Bertolt Brecht, lk 500; Hugo Raudsepp – George Orwell, lk 497, 804), samuti eesti kirjanduse välisretseptsiooni tutvustused (Emil Tode „Piiririik”, lk 736).

Kas ehk leiame väljastpoolt tulijalt ka teistmoodi uurimisobjekti piiritlemist, seni rakendamata meetoodikat eesti kirjandusloo käsitlemisel? Osalt

---

autorite loomingu (nt Marta Sillaotsa, Ilmi Kolla, Asta Willmanni, Elin Toona, Aita Kivi) ja pagulaskirjanduse (Gert Helbemäe, Arved Viirlaiu, Arvo Mägi, Enn Nõu jt) juures. Tekstidest võib vaid mõne üksiku puhul (nt J. Randvere / J. Aaviku „Ruth”) oletada, et Hasselblatt ei ole ehk kursis kõige uuemate uurimistulemustega. Muidu viitab ta ikka kõige värskematele töödele, mille eest tuleb teda igati tunnustada.

<sup>2</sup> Kui mingitest Achilleuse kandadest rääkida, siis torkasid need silma vaid nais-

on see tõepoolest nii, kuid üldjoontes järgib Hasselblatt meie kirjandusuurimuse sissetallatud radu.

### Mida, kuidas, kellele ja milleks?

Viimasel ajal on Eestis hoogustunud mõttevahetus teemal, kuidas kirjutada /jutustada kirjanduse ajalugu.<sup>3</sup> Nagu mujal maailmaski tekitab probleeme nii uurimisobjekt ise kui ka selle esitamise viis. Kas räägime „Eesti” või „eesti” kirjandusest ja mida üldse pidada kirjanduseks ajal, mil see mõiste näib lootusetult hägustuvat üldises kultuurikatlas ja/või kaanonite laiendamiste/lõhkumiste väljal? Arutletakse selle üle, missugustest ideoloogilistest või diskursiivsetest piirangutest lähtub kultuuri- ja kirjanduslugude kirjutamine ja millist eesmärki selline tegevus taotleb.

Hasselblatti ei näi häirivat teoreetilised kahtlused kirjanduslugude võimalikkuses ja vajalikkuses postmodernistlikul ajastul. Kasutades rangeid positsioneeringsid, jutustab ta kronoloogiliselt kulgevat eesti kirjanduse lugu, mis algab aegade hämaruses rahvaluulega ja lõpeb 2006. aasta kirjandusega. Tema lool on stabiilne kompositsioon – sissejuhatusest ja 9 peatükist koosnev põhiosa, mis on jaotatud 53 paragrahviks, lisaks veel allikaloendid, nimeregister ja illustratsioonid –, metoodiliselt mitmekesine käsitluslaad ning kindel ideeline suunitlus. See viimane tuleb, tõsi küll, igaühel endal tekstist üles leida, sest eksplitsiitselt seda nimetatud ei ole.

Sissejuhatavates peatükkides tehakse lugejale selgeks, mis eesti kirjandus on, kus ja millistes tingimustes arene-

nud (Eesti ajaloo lühiülevaade), kuidas seda periodiseerida ja milline on senini olnud tema uurimine kodu- ja välismaal. Selle koduse uurimise suundumuste või rõhuasetuste kohta läbi aegade oleks ehk soovinud veelgi rohkem infot, kuid üldiselt on ülevaade igati informatiivne.

Töös kasutatud kirjandusemõistet sai eelnevalt juba veidi puudutatud. Arutelu koondub kirjanduse kolme põhiliigi – lüürika, eepika ja dramaatika – ümber, kusjuures autor on lähtunud arusaamast, et kirjandus on see, mida vastaval ajajärgul kirjanduseks on peetud. See tähendab valgustusajastul kalendreid ja rahvaraamatuid, rahvusliku ärkamise ajal „Kalevipoega” ja isamaaluulet ning tänapäeval mitmekesist ja ebaühtlast kooslust. Taasiseseisvunud Eesti kirjandusest rääkides tuleb näiteks juttu aja- ja kohatundlikest traumatekstidest (Madis Kõiv, Ene Mihkelson jt), n-ö eemale- või äramineku lugudest (Tõnu Õnnepalu/E. Tode, Jüri Ehvest jt), aga ka krimkadest, pornost, punkkirjandusest, *science fiction*’ist ja võrgukirjandusest. Monograafias leiduv kõige uuema kirjanduse kaardistus äratav nii lühikese ajadistantsi tõttu muidugi imetlust, kuid samas ka kahtlust, kas kõik mainitud autorid (nt Hiram, Kadri Kõusaar ja nn ekstremistliku kirjanduse<sup>4</sup> viljelejad Mihkel Samarüütel, Wimberg, Kaur Kender) ka ajaproovile vastu peavad. Samuti tekitab uuema aja suhteliselt detailne ja nimerohke ülevaade mõnevõrra ebakõla varasemate perioodidega võrreldes, kust juhuslikud tegijad on välja jäänud.

Arvan, et taasiseseisvumisaja kirjanduselu käsitlust ootab tulevikus ees kor-

<sup>3</sup> Vt L. K a l j u n d i, Kirjandus(aja)looline Eesti. – Keel ja Kirjandus 2007, nr 12, lk 937–953; M. L a a k, Kuidas jutustada kirjanduse ajalugu? Nüpli XV kirjanduslik kevadkool. – Keel ja Kirjandus 2007, nr 10, lk 848–851; samuti „Eesti kirjandusloo” (2001) retseptiooni.

<sup>4</sup> Ekstremistliku kirjanduse tunneb ära selles leiduva rassiviha, antisemitismi või misogüünia tõttu. Kuigi Hasselblatt imestab selle üle, et äärmuslikud tekstid arvati 1990. aastate Eestis kirjanduse hulka, käsitleb ta neid lausa eraldi paragrahvis (§ 49), nagu oleks tegemist mingi eesti kirjanduses kinnistunud trendiga.

rektuur, kuid uurimuses kasutatud perioodiseering võib olla aluseks meie kirjandusloo uutele käsitlustele.<sup>5</sup> Piiritähisena kasutatakse nii kultuuri- ja kirjandussüsteemi siseseid arenguid kui ka ühiskondlik-poliitilise elu sündmusi.

Esimene teadaolev eestikeelne trükk (1525) laseb tõmmata selge piiri varasema, suulise rahvaluule ehk kirjanduseelse aja ja sellele järgnevate sajandite vahele, mil vormus ja arenes eestikeelne kirjasõna (I–II ptk). Selles teadmises ei ole midagi uut ja nõnda oleme eesti kirjandust ka varem vaadlunud. Küll aga pakuvad senisest kirjanduskäsitlusest erinevaid seisukohti kaks järgmist piirjoont. Nimelt võimaldab kirjanduse (ühiskondliku) funktsiooni muutumine didaktiliselt meelelahutuslikuks või kunstitaotluslikuks XVIII–XIX sajandi vahetusel rääkida järgmise epohhi algusest (II–III ptk). Kolmas piirjoon on tõmmatud 1870. aastatesse (III–IV ptk), mil sinne kirjanduselu hakkas üha enam professionaliseeruma (märksõnad: Eesti Kirjameeste Seltsi asutamine, esimeste elukutseliste autorite, nt Eduard Vilde, ilmumine, kirjanduse kaubastumine jms). Järgnev sajandivahetus ajastupiirina (IV–V ptk) võiks monograafia autori sõnul ka olemata olla, sest XIX sajandi viimased ja XX sajandi esimesed kümnendid kuuluvad sisuliselt kokku (žanrilise mitmekesisuse, professionaalse kirjanduskriitika ja -uurimise tekkimine), kuid tiraažide suurendamine võimaldab siiski selget eristust varasema perioodiga. XX sajandi kirjanduselu liigendus kulgeb suhteliselt harjumuspäraselt mööda ühiskondlik-poliitilisi sündmusi (EV 1918–1940, ENSV/eksiil, EV alates 1991).

<sup>5</sup> Monograafias pakutud perioodiseering on esmakordselt sõnastatud Tiit Hennoste artiklis „Kirjanduse perioodiseerimisest I–II” (Akadeemia 2003, nr 5–6, lk 1058–1091, 1146–1172), mis on ära toodud ka Hasselblatti monograafia kasutatud kirjanduse loendis.

Üksikuid eraldi paragrahve on pühendatud ajastu juhtautoritele, näiteks Eduard Vildele, Marie Underile, A. H. Tammsaarele, Jaan Krossile jmt, teiste kohta leiab informatsiooni laiali pillutatult mitmest peatükist. Kuid põhimõtteliselt ei ole Hasselblatti kirjanduslugu autorikeskne. Tema põhihuvi on tekstid ja nende seosed mingi kirjandusvoolu või ajastuga, samuti teemad, mille ümber need tekstid keerlevad.

Kõige küsitavam on Hasselblatti otsus defineerida eesti kirjandust ainult eesti keele põhiselt. Kuigi väitele, et kirjandus on ennekõike keeleline fenomen ja tekstid keelelisse vormi valatud ideed, on raske vastu vaielda, jääb see oluline tõdemus tühipaljaks kuulutuseks ega leia edasises töös piisavalt rakendust. Kui keel juba kord on tõstetud tähelepanu keskpunkti, siis võinuks ju põhjalikumalt uurida, milline see eesti kirjanduse, konkreetse autori, ajastu või teksti keel/stiil on. Selleks saanuks kasutada tekstinäiteid, mida on käesolevas kirjandusloos minu meelest liiga vähe.

Keelepõhisus uurimisobjekti piiritlemisel tähendab muu hulgas seda, et monograafias pööratakse suhteliselt palju tähelepanu rahvaluulele, mis oli ainus eestikeelne esteetiline väljendusviis enne XIX sajandit (§ 5–8), ja jäetakse välja Eestimaal või eestlaste poolt loodud muukeelne kirjandus. Nii ei leia uurimuses käsitlemist (alam)saksa, ladina, soome, vene või mõnes muus keeles loodud kirjandus (nt kroonikad, XVII sajandi juhuluule, baltisaksa kirjandus, Aino Kalda, Hella Wuolijoe, tänapäeva nn eestivene autorite teosed jm), pagulaste jt võõrkeelne looming (nt Peeter Puide, Ivo Iliste, Jaan Kaplinski jt tekstid), samuti murdetekstid.

On vältimatu, et selline tekstikorpuse piiritlemine toob kaasa probleeme. Kuigi monograafia sissejuhatusest loeme, et teoses murdekirjandust eraldi ei

käsitleta ja ei vaielda, kas Lõuna-Eesti keelevormide puhul on tegu murrete või omaette keeltega (lk 3–4), pühendatakse rahvaluulet käsitlevates paragrahvides palju leheruumi setu folkloorile<sup>6</sup> ning 1990. aastate kirjanduselu vaagivates osades etnofuturistlikule plahvatussele ja Võru liikumise eestvedajate (Kauksi Ülle, Madis Kõivu jt) loomingule. Täielik loobumine lõunaees- ti või võrukeelsest kirjandusest oleks tähendanud päris olulise tekstikorpuse ning huvitava nähtuse väljajäämist käesolevast kirjandusloost ja seda Hasselblatt loomulikult ei soovi. Kuid paljude murdes kirjutavate autorite, näiteks Jaan Lattiku, Juhan Jaigi, Artur Adsoni, Hen(d)rik Adamsoni, Raimond Kolga jt looming on monograafiast suures osas välja jäänud.

Range keelepõhimõttest kinnipidamine võib kaasa tuua mõne autori loomingu katkendliku või ebaadekvaatse käsitlemise. Ometi tahaks küsida, miks vaadeldakse näiteks Kristian Jaak Petersoni saksakeelseid luuletusi, tõlkeid ja uurimistöid (§ 16), kuid Ivar Ivaski, Ilmar Laabani jmt võõrkeelset loomingut mitte? Kas Ivaski tähtsus eesti kirjanduses on seda väiksem, mida mahukam on tema võõrkeelne looming?

Viimaste aastate kirjandusuurimuse valguses kerkib ka küsimus baltisaksa kirjanduse väljajätmisest kirjandusloost ning laiemalt eesti ja baltisaksa kirjandussuhetest varasematel sajanditel. Kuid siin tahaks Hasselblatti kaitseks sõna võtta, sest ta ei eita, et „olid

kunagi ajad, mil eesti kirjanduse raamiks ei olnud mitte esmajoones eesti keel, vaid saksa-eesti kakskeelne kirjandusavalikkus, kellele ümberlülitumine ühelt keelelt teisele ei tähendanud „oma” ja „võõra” vahetumist, vaid kirjanduslikku tööd ja mängu kahe erineval astmel käsitatava „omaga””, nagu väitis oma austusavalduses Hasselblattile Jaan Undusk.<sup>7</sup> Täpselt sellise baltisaksa kirjasõna raami Hasselblatt oma töös visandabki (§ 9–17). Ta ei püüa eesti kirjandusele aristokraatlikke juuri või nime ette von’i tekitada, kui parafraseerida Tiit Hennostet. Ta näitab, et eesti kirjandus tekkis ja arenes kokkupuutes (balti)saksa kultuuriga, kuid rõhutab, et võrreldes teiste mõjutajatega oli saksakeelsel kirjandusel siin vaid kvantitatiivne, mitte kvalitatiivne edu- maa (lk 3).

Siit jõuan järgmise olulise küsimuse- ni – milleks see kirjanduslugu. Minu meelest ei ole Hasselblatti monograafia eesmärk kaardistada kirjanduse ajalugu Eestis, samuti ei ürita ta kirjanduse abil tsementeerida Eesti identiteeti, midagi algupärast ja ainult sinsele rahvale omast. Tema tööst kumab läbi risti vastupidine idee: juhtida tähelepanu sellele, kuivõrd sarnane on eesti kirjandus kõigi teiste maailma rahvaste kirjandustega, ja tõestada, et see kuulub reservatsioonideta inimvaimu tipp- saavutuste hulka, on „lausa Tema Kuninglik Kõrgus eesti kirjandus”, nagu Jaan Undusk on tabavalt märkinud.<sup>8</sup> Mitte eripära, vaid sarnasuse rõhutamine, mitte tema väiksusele, vaid tema suurusle ja mitmekesisusele apelleerimine on estofiilist autori missioon. Aja- lehtedele antud intervjuudes tõdes ta ka ise, et soovis uurida, „mida eesti kirjandusel maailmale pakkuda on” (Postimees 3. II 2007), ja pidi lõpuks tunnis-

<sup>6</sup> Setu folkloorist rääkides lubab Hasselblatt oma muidu rangetesse põhimõtetesse teisigi jõnkseda. Esimeses peatükis „Kirjandus kirjanduseelsel ajal” § 7 pajatab ta põhjalikult setu eeposest „Peko” (idee: Paulopriit Voolaine, teostus: Anne Vabarna), märkamata, et see lõik tekitab küsitavusi autorsuse kategooriat arvestades. Tegemist ei ole anonüümse suulise rahvaluule, vaid isikupärase kunstloomingu või interpretatsiooniga, mis pealegi ei sündinud kirjanduseelsel ajal, vaid XX sajandil.

<sup>7</sup> J. U n d u s k, Kuninglik eesti kirjandus. *Hommage à Cornelius Hasselblatt*. – Keel ja Kirjandus 2007, nr 3, lk 182.

<sup>8</sup> J. U n d u s k, Kuninglik eesti kirjandus. *Hommage à Cornelius Hasselblatt*, lk 178.

tama, „et ida ja lääne vahe on siiski väiksem, kui me siimaani oletame” (Eesti Ekspress 14. XII 2006).

Mulje eesti kirjandusest (ja laiemalt ka kultuurist) kui millestki põnevast ja suursugusest õnnestub Hasselblattil tekitada tänu pluralistlikule käsitluslaadile. Nagu juba mainitud, kasutab ta kirjandussotsioloogilist perspektiivi, mis tähendab ühiskondlik-poliitiliste ja kultuuriliste arengute kaardistamist ning kirjandusturu kohta käiva mitut laadi statistika esitamist (nt väljaannete hulk, teoste trükiarv, raamatute maksumus, autorihonoraride suurus jms). Kirjanduslugude klassikalisest repertuaarist pärinevad tema uurimuses autoriportreed, mõned motiivi- ja teemaanalüüsid ning teoste tõlgendused ning XX sajandi kirjanduse puhul voolude või stiilide arenguid järgivad lähenemised (sümbolism, modernism, sotsialistlik realism jms). Ükski lähenemismurk ei domineeri, vaid on esitatud mõõdukalt ning kokkuvõttes moodustubki kirju pilt eesti kirjandusest kui mitmekesisest nähtusest.

Olen senini arutlenud nõnda, nagu oleks kõnesolev monograafia suunatud eesti kirjanduse spetsialistidele Eestis ja peaks pakkuma kokkuvõtet meie kirjandushistoriograafia hetkeseisust. Nii see muidugi ei ole. Kuigi Hasselblatt ei eita, et loodab oma uurimusega äratada ka siinsete erialasjatundjate tähelepanu, peab ta teose otseseks sihtgrupiks hoopis muukeelseid eesti kultuurist ja kirjandusest huvitatuid, soome-ugri filoloogia tudengeid, naaberdistsipliinide esindajaid ja teisi väljaspool eriala seisjaid. Kui oletada, et lugejaskond, keda autor silmas peab, ei paisu kunagi üleliia suureks, kuid teoses sisalduv info võiks pakkuda huvi ka laiematele massidele, siis tasuks tõsiselt kaaluda selle tõlkimist eesti keelde. Sest senikaua, kuni puuduvad paremad ja ammendavamad käsitlused eesti kirjanduse ajaloost, saaks ta toimi-

da nii õppematerjalina koolides ja ülikoolides kui ka lihtsalt teadmiste horisonti avardava lektüürina mis tahes lugejale.

### **Nihked eesti kirjandushistoriograafias**

On arusaadav, et fakte ja väiteid, mis mahuvad Hasselblatti monograafia ligi üheksasajale leheküljele, on liiga palju, et neid üksipulgi kommenteerida.<sup>9</sup> Sellepärast piirdun vaid tõdemusega, et maavärinat see uurimus eesti kirjandushistoriograafias ei põhjusta, mõningaid nihkeid aga küll.

Kirjanduskaanon jääb enam-vähem püsima, kuid teiseneb veidi, nõukogudeaegset kirjandust, k.a 1920. ja 1930. aastate idapagulasi, ei vaikita maha ega püüta näidata tähtsusetuna, nagu juhtus 2001. aasta kirjandusloos. Kaa-nonit avardatakse näiteks naiskirjanike (Elise Auna, Reed Morni, Ilmi Kolla, Mari Saadi jmt) suunal, vilksatab ka uusi või suhteliselt tundmatuid nimesid (Yri Naelapea, Axel Kallas). Mõni autor/teos on varjusurmast päästetud (Jaan Oks, Aadu Hindi „Tuuline rand”), teiste tähtsus (Käsu Hans, Oskar Lutsu „Kevade”, Bernard Kangro) on kahtluse alla seatud. Lastekirjanduse väljajätmise tõttu on käsitlemata jäänud paljud autorid, kes on viljelenud ka üldkirjandust (Jüri Parijõgi, Ott Arder, Lehte Hainsalu, Astrid Reinla, Leelo Tungal, Rein Pöder jt). Põhjalikumat sissevaadet oleks oodanud kaasaja draamakirjandusse (Mart Kivastik, Urmas Lennuk jmt).

<sup>9</sup> Mainida tahan vaid mõningaid fakti-vigu, mis silma hakkasid: Eesti ei astunud NATO-sse mitte 2003. (lk 29), vaid 2004. aastal; J. Undusk ei olnud esimene Nietzsche teoste eestindaja (lk 787), ja juhtida tähelepanu trükivigadele lk 92, 95, 432, 436–437, 447–448, 449, 451, 453, 456, 463, 470–471, 487, 491, 723, 822, 828, mida on nii mahuka uurimuse kohta siiski üllatavalt vähe.

Töenäoliselt traditsiooni loovaks kujuneb kirjanduse liigendamine perioodideks, kuid on ka käestlastud võimalusi, mida oleks lubanud uus lähenemine. Näiteks on jäänud korrallikult välja joonistamata eri tekstiliikide või kirjanduse alaharude (nt rahvaluule, didaktiline kirjandus, meelelahutus-kirjandus) areng läbi aegade. Miks mitte jälgida kirjandusloos rahvaluule teisenemisi kuni tänapäevani (nt „Peko” fenomen, koorilaul, ansamblilaul, anekdootid, linnafolkloor, jutuveestmistraditsioon jms)? Siis oleks lugejal lihtsam mõista, mis asja ajavad sellised sajandi-lõpu luuletajad nagu Hando Runnel, Contra jpt. Sama kehtib rahvaraamatu ja selle kaasaegsete teisendite krimkade, jutukate, naistekate jms kohta.

Ning lõpetuseks: on natuke kahju sellest, et Hasselblatt väljastpoolt tul-

nud uurijana ei viinud oma missiooni lõpuni. Ei asetanud eesti kirjandust maailmakirjanduse või tema rahvuslike/voolukesksete/žanripõhiste jms harude konteksti ega esitanud komparativistlikke perspektiive nende omavaheliste tekstuaalsete suhete kaardistamiseks. Kuid küllap on seda ühelt uurijalt liiga palju nõuda. Peaksime hoopis olema õnnelikud selle üle, et meil üldse on Cornelius Hasselbatt, estofiil, kes tegutseb väsimatult selle nimel, et leida eesti kirjandusele sõpru laiast maailmast ja panna meid uskuma, et meie kirjandus läheb korda ka paljudele teistele.

AVE MATTHEUS